

AMBRUS ISTVÁN

Konfliktusok Angyal Pál és Finkey Ferenc büntetőjogi felfogásában – korabeli jogesetek tükrében

Conflicts in Pál Angyal's and Ferenc Finkey's Views of Criminal Law – In the Light of Contemporary Cases

Abstract: In my article, I compare the views of two of the most famous Hungarian criminal lawyers, Pál Angyal and Ferenc Finkey, in the light of contemporary cases. Thus, I will review the problem of the so-called *aberratio ictus*, where although Finkey followed the practice of the court at the time, the early 20th century, today's practice still adopts the viewpoint expressed by Angyal in relation to this case of mistake in facts. The next topic examined is that of continued offence, where Pál Angyal agreed with the practice of the courts both of that time and of the present day and saw this legal concept as being applicable only to offences committed intentionally. Finkey, on the other hand, in 1895, still saw it as an offence committed by negligence; however, by 1914 he had changed his mind and joined Angyal in this issue. An interesting problem is the subject of impossible attempts, which, however, had not yet been explicitly regulated by law in the lifetime of the two professors. Lastly, the two great scholars were of the same opinion on the way of treating the concurrence of offences committed by one or more acts.

Keywords: concurrence of offences, *aberratio ictus*, continued offence, legal dogmatics, attempt offences

Összefoglaló: Írásomban a két leghíresebb magyar büntetőjogász, Angyal Pál és Finkey Ferenc egyes nézeteit vetem össze, korabeli jogesetek tükrében. Így sor kerül az ún. *aberratio ictus* problémájának áttekintésére, ahol Finkey ugyan követte a korabeli bírósági gyakorlatot, de végül napjaink gyakorlata már az Angyal által kifejtett nézőpontot fogadja el ezen tévedési esetkör kapcsán. A következő vizsgált témakör a folytatólagos bűncselekmény témaköre, amely kapcsán Angyal Pál, a korabeli és mai bírósági gyakorlattal egyetértve, e jogintézményt csak szándékos bűncselekmények kapcsán látta megállapíthatónak. Finkey 1895-ben még gondatlan, majd 1914-ben már csak szándékos bűncselekmények kapcsán. Érdekes problémakör az alkalmatlan kísérlet témaköre, amelyet ugyanakkor a két jogtudós életében kifejezetten még nem szabályozott a törvény. Végül az alaki és az anyagi bűnhalmazat mikénti kezelése kapcsán azonos állásponton volt a két nagy jogtudós.

Kulcsszavak: bűnhalmazat, elvétés, folytatólagosság, jogdogmatika, kísérlet

1. Bevezetés

Ahogy annak idején a közelmúltban sajnós elhunyt Nagy Ferenc professzor úr – a legnagyobb magyar költőről, József Attiláról elnevezett, majd az egyes karok fúziója nyomán a 2000-es évek elején Szegedi Tudományegyetemnek átkeresztelt, vezető felsőoktatási intézmény Állam- és Jogtudományi Kara Büntetőjogi és Büntető Eljárásjogi Tanszékének iskolateremtő oktatója, mestere, évtizedeken át tanszékvezetője – fogalmazott: a dualizmus időszaka (elsősorban a kiegyezéstől az első világháborúig) „*a büntetőjog nagyjainak és óriásainak*” időszaka volt. Nagy professzor természetesen – ahogy megítélésem szerint csaknem semmiben – ebben a kérdésben sem tévedett. Angyal Pál és Finkey Ferenc – neveiket szigorúan az ábécésorrendnek megfelelően említve, hiszen kimagasló munkásságuk egyenrangú a hazai büntetőjog-tudományban – a magyar büntetőjog legnagyobb tudósai voltak. Ma már talán közhely, de akkoriban nem volt elkoptatott kifejezés rájuk mint „polihisztorra” utalni. Mind Angyal, mind Finkey nemcsak a büntető anyagi jog témakörét dolgozták fel példaértékűen, de a büntetőeljárás jogot, valamint a lényegében Finkey által kimunkált büntetés-végrehajtási jogot (a korabeli szóhasználatban: „börtönügyet”) is teljességgel kutatták.

Emellett szintén lényeges párhuzam, hogy mind Angyal, mind Finkey jelentősen fogékonyak voltak a jogbölcselet (akkoriban: „jogbölcészet”) kérdéseire, így büntetőjogi munkáik mellett jogelméleti kérdésekkel is foglalkoztak.

Mindketten a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjai voltak, egyes székfoglaló értekezéseiket pedig hasonló témaköröknek, így például a jogtalanság kategóriája mikénti értelmezésének szentelték.¹

Végül sajnálatosan közös bennük a második világháborút követő mellőzöttségük, majd az, hogy mindketten 1949-ben – mindössze öt nap különbséggel – hunytak el.

Jelen tanulmányban néhány gyakorlati példán keresztül kívánom bemutatni, hogy a két nagyszerű jogtudós, noha sok büntetőjogi kérdésben egyetértett, bizonyos kérdések kapcsán eltérő álláspontra is helyezkedtek.

2. Az *aberratio ictus* (elvétés) és a Magyar Királyi Kúria 60. számú Döntvénye

Ahogy azt a közelmúltban Gubis Philip is bemutatta,² a Magyar Királyi Kúria 60. számú Döntvényében a Deák Ferenc nevéhez fűződő 1843. évi büntető törvényjavaslat

1 Ld. ANGYAL Pál: *A közigazgatásellenesség büntetőjogi értékelése*, MTA, Budapest, 1931. és FINKEY FERENC: *A jogtalanság mint a büntetendő cselekmény ismérve*, Székfoglaló értekezés, MTA, Budapest, 1909.

2 GUBIS PHILIP: *A büntetőjogi tévedés nevesített eseteiről = Válogatott tanulmányok az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar tudományos diákköreinek az XXXIV. OTDK-ra nevezett dolgozataiból*, szerk. NAGY MARIANNA, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2019, 97–101.

talaján állt, amikor kimondta, hogy „közben jött véletlen folytán [...] csak a bűnös cselekmény alanyi eredménye változott, nem pedig annak természete”, és „oly esetben, midőn a tettes mást sértett, mint akit sértelni akart, a bűnhalmazat szabályai alkalmazást nem nyernek, hanem a tettes felelőssége akként állapítandó meg, mintha a büntetendő cselekményt azon személy ellenében követte volna el, akit megölni vagy megsérteni akart”.

E vonatkozásban Finkey kifejti, hogy „[a]z elvétel megítélésére nézve már nemcsak a régebbi, de a mai irodalom sincs egy véleményen. Az egyik nézet szerint az elvétel épen úgy ítélendő meg, mint az *error in objecto*, vagyis az itt előjövő tévedés is végeredményében lényegtelen s a szándékos cselekmény felvételét nem akadályozza [...]. A másik nézet az *aberratiót* egészen másképpen tartja elbírálandónak, mint az *error in objecto*t s a tettes cselekményét a fenti példa esetében A-val szemben szándékos emberölés kísérletének, B-vel szemben pedig gondatlan emberölésnek tekinti, tehát két cselekményt állapít meg halmazatban. E nézet szerint ugyanis, miután a tettes a sérteni szándékolta tárgyat nem ismerte félre, sőt egyenesen az ellen irányozza cselekvését, *fictio* lenne egy befejezett szándékos cselekményt állapítani meg, mert a cselekvő akarata nem a megölt B., hanem az érintetlenül maradt A. ellen volt irányozva. A B. halála itt pusztán gondatlanságnak számítható be. [...] Részemről az első megoldást s a Curia döntvényét és gyakorlatát tartóm helyesnek, mert ha az *error in objecto* esetében a tettes tévedése nem zárta ki a szándék felvételét, épügy nem zárja ki azt az a véletlen mozzanat, hogy a cselekvés nem azt a tárgyat éri, amit a tettes célba vett. Az *aberrationál* is megvan az ölés, illetőleg a testi sértés képzete, tudata, megvan az arra irányzott akarat s a tettes cselekvése az illető törvényes tényálladékat betölti, a szándék elemei és a tényálladék közt tehát megvan a szükséges összhang. Amint nem *fictio* az *error in objecto* esetében a szándékos cselekmény felvétele, épügy nem *fictio* itt sem. Ami a józan közfelfogással találkozik, az nem lehet *fictio*, a büntetőjognak sem kell pusztá jogi distinctiók kedvéért az élettől eltérnie. Elismerem, hogy betű szerint a tettes itt nem akarta a megölet, pl. B-t megöli s A-ra irányozván a halált okozó tevékenységet, jogászi pontossággal A-val szemben kísérlet, B-re nézve pedig gondatlan ölés lenne megállapítható, de ez a 'jogászi' szabatosság, hogy ne mondjuk szórszálhasogatás, azt eredményezné, hogy a tettes az akaratán kívül fekvő véletlen miatt enyhébb büntetést kapna, mint amit egy emberi élet akaratos kioltásáért valósággal megérdemel. Ha a tettes az egymás mellett fekvő két gyermek közül a fiúcskát akarja megölni s elvétésből a leányt öli meg, vájjon az ölés szándékosságára fontos s a cselekmény minősítésére lényeges az, hogy ő a fiút akarta eltenni láb alól (mert ennek a halála állott érdekében)? Ha az 1843-iki javaslat és az olasz törvény igazságosnak tartották, hogy a tettesnek ez a 'véletlen' ne szolgáljon javára, azt hisszük, ez az eldöntés felel meg jobban az életnek.”³

Angyal szerint „*ictus esete* létrejön, midőn a tettes szintén más tárgyon valósítja meg az eredményt, de nem tévedésből, hanem azért, mert tevékenysége, mely a tudatában letükröződőtt tárgyra B-t, *raceloz* s el is süti fegyverét, de nem B-t, hanem a közelben álló C-t találja; A be akarja dobni ellenségének egy bizonyos ház második emeletén levő ablakait, dobását azonban elhibázza s az első emeleti ablakokat dobja be. Többen az elvétést az *error in objecto*val azonosan bírálják el; [...] Ezzel szemben a másik nézet azon tárgy irányában, melyre a tevékenység irányozva volt, a szándékos büntetendő cselekmény kísérletét állapítja meg, a másik tárgyon elvétel következtében létrejött eredményt pedig vagy *ad culpam* számítja be, vagy *casus*nak

3 FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve. Negyedik, átdolgozott kiadás*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1914, 271–272.

*minősíti. Részünkről ezt az álláspontot követjük, mert az aberratio esete egészen más mint a tévedése. Az error in objecto esetén ugyanis a tettes valóban az előtte álló egyént akarta megölni, tudatában is az előtte álló egyén előidézendő halálának képzete volt meg és tényleg az előtte álló egyént ölte is meg; itt az, amit a törvény a szándékos ölés törvényes fogalmához megkíván: a tudat és akarat által takarva volt. Nem így az aberrationál, hol a tettes nem is téved, amennyiben valósággal azon személy vagy tárgy ellen irányozta tevékenységét, amely ellen akarta.*⁴

Az idő és a későbbi joggyakorlat – módosítva a magyar Királyi Kúria felfogásán – e kérdésben Angyalt igazolta. Egy, az 1980-as években történt történeti tényállás szerint a „*vádlott egész napos italozás után amiatt bántalmazta feleségét, mert az nem fogott hozzá haladéktalanul a vacsora főzéséhez. Az asszony védekezése közben a vádlott szájába kapott, ekkor az indulatos vádlott kiszaladt a lakásból, magához vett egy vasvillát, hogy azzal megverje a feleségét. Távolléte alatt a felesége az egy hónapos csecsemőt szoptatás végett a karjára vette. A vádlottnak a szobába visszaérkezésekor a felesége az ágynak az ajtóhoz közeli szélén ült. A vádlott a két kézre fogott vasvillát az alacsony mennyezetű szobában oldalirányba megemelte, hogy a villa lapjával feleségét hátra vágja. A sértett elhajlással védte ki az ütést, a vasvilla azonban a csecsemő fejét érte. A közepes erejű ütés következtében a kisgyermek keményburok alatti vérzéssel és agyrázkódással járó koponyaacsonttörést szenvedett.*” Az akkori Legfelsőbb Bíróság érvelése szerint „*Téves az az álláspont, hogy a vádlott büntetőjogilag nem felelős a kisgyermeknek okozott sérülésért. A vádlott a házastársa karján ülő gyermeket látva a szándékolt bántalmazás lehetséges következményét felismerte, könnyelműen bízott azonban ennek elmaradásában, vagyis a tudatos gondatlanság (luxuria) megállapítása törvényes volt.*” Erre figyelemben a döntés rendelkező részében kimondta, hogy „*Céltévesztés esetén a szándékos testi sértés kísérletének és a gondatlanságból elkövetett, életveszélyt okozó testi sértés vétségének bűnhalmazatban megállapítása*”.⁵ Ugyanezen álláspont olvasható ki azon döntésből, amelynek tényállása szerint „*A vádbeli napon a kissé ittas vádlott az említett okból újból szóváltásba került a nővérével, aki erősen ittas állapotban volt, élettársa pedig a másik szobában részegen aludt. A vádlott nővére a szóváltásra durván reagált, mire a vádlott arcul ütötte őt. Ezt kifogásolta a nővérenek a fia, aki ellen ugyancsak tettelesen lépett fel a vádlott, majd amikor a vádlott édesanyja békítőleg beavatkozott a tettelességbe, a vádlott őt is arcul ütötte. A vádlott a tettelesség során az ágyra esett, amikor a nővére a szobában levő kisbaltát megragadva, annak élével több esetben a vádlott nyakára és a derekára vágott, ezáltal vérző sérülést okozott. A vádlott a történetek miatt erősen felindult állapotba került, és átment a saját szobájába, itt kezébe került a 21 cm hosszúságú tőrke, majd azzal átment az előbbi tettelesség színhelyére, de már nem találta ott a nővérét, mert az a saját lakrészükbe ment, és annak ajtaját bezárta. A vádlott – kezében a tőrkevel – a nővére és annak családtagjai által lakott szobába erőszakkal, az ajtót berúgva behatolt, miközben nővérét megöléssel fenyegette. A szobában alvó sértett felébredt, a fekvőhelyéről felkelt, és az ajtó felé indult. Ekkor élettársa félig eltakarva átölelte őt, hogy megakadályozza a szobából való kimenetelét. Ebben az időpontban lépett be a feldúlt állapotban levő vádlott a helyiségbe, és a késsel a nővére felé szúrta. Ennek során mellbe szúrta a sértettet, akinek a szúrás a szívet érte, és néhány perc alatt meghalt.*” A Legfelsőbb Bíróság kifejtette, hogy ebben az esetben „*nem személyben való tévedésről,*

4 ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog tankönyve. A büntetőjogi előadások átdolgozott és rövidített második kiadása*, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt. Kiadása, Budapest, 1909, 345.

5 BH 1981. 344.

hanem elvétésről van szó. Téves e körben az elsőfokú ítéletnek az a megállapítása, hogy feltétlenül valamilyen külső oknak kell lennie annak, ami az elvétést eredményezi. A személyben való tévedés esetén az elkövető összetéveszti a passzív előnyt az általa eredetileg megölni szándékolt személlyel; céltévesztés esetében azonban látja mind a két személyt, támadása a célba vett személy ellen irányul, de valamely ok folytán – a gondatlanság folytán – a mellette álló, eredetileg megtámadni nem szándékolt személyt éri az elkövetési magatartás. Az adott esetben ez utóbbi eset áll fenn.” Jogi okfejtése szerint pedig „Az elvétéssel kapcsolatban kialakult ítélkezési gyakorlat szerint a célba vett személyt illetően szándékos bűncselekmény kísérletét, a céltévesztés folytán sértett személlyel kapcsolatban pedig gondatlanságból elkövetett bűncselekményt kell halmazatban megállapítani. Az adott esetben az elvétés fennállását nem befolyásolta az a körülmény sem, hogy az emberölési kísérlet erős felindulásban elkövetettként minősül”. Végző konklúziója szerint „Ha más személy jogellenes magatartása váltja ki az ölési cselekményt megvalósító elkövető erős felindulását, de céltévesztés folytán a mellette álló személyt öli meg: az erős felindulásban elkövetett emberölés büntetvényének kísérletét és ezzel bűnhalmazatban a gondatlanságból elkövetett emberölés vétségét kell megállapítani”.⁶

Mindezt részünkről azzal egészítjük ki, hogy – Angyallal jórészt egyetértve – nem lehet eltekinteni attól, hogy az elkövető eredeti szándéka mire irányult, a Finkey-féle felfogás tehát túlzottan objektívizálja a büntetőjogi felelősséget, ami kevésbé látszik szerencsésnek. Az ugyanakkor vitatható lehet, hogy a nem célzott, de eltalált személy viszonylatában minden esetben csakis gondatlan *deliktum* lenne megállapítható, ez ugyanis meglehetősen leegyszerűsítő álláspont. Egyrészt előfordulhat, hogy míg a célba vett személy kapcsán egyenes szándékkal megvalósuló kísérletet, addig az eltalált viszonylatában eshetőleges szándékot szükséges megállapítani. Erre példa lehet, ha az elkövető viszonylag nagy távolságból tüzel fegyverével a célba vett személyre úgy, hogy szorosan mellette áll a céltévesztés folytán végül eltalált személy. Miután ilyen esetben az elkövetőnek előre kellett látnia annak lehetőségét, hogy a megcélzott mellett álló személyt találja el, és ebbe belenyugodva tüzelt, eshetőleges szándékot kell terhére az eltalált viszonylatában megállapítani. De ugyanígy elképzelhető a másik véglet is. Tétélezzük fel, hogy 'A' – annak érdekében, hogy 'B' és 'C' beszélgetését kihallgassa – 'B' lakásának egy szekrényében elrejtőzik. Miután 'B' és 'C' a lakásba érkezik, közöttük vita alakul ki, amely során 'C' a zsebéből elővett revolverrel 'B' irányába lő. A golyóval azonban célt téveszt, és az a szekrényt találja el, s annak falán átfúródva 'A'-nak halálos sérülést okoz. Terheli-e ilyenkor felelősség 'C'-t 'A' halála miatt? Valójában nem, figyelemmel arra, hogy a legnagyobb körütekintés mellett sem kellett volna tudnia arról, hogy 'A' a szekrényben rejtőzködik, ezért 'A' halála kapcsán vétketlennek kell tekinteni, felelősségét pedig csupán a célba vett, ám el nem talált 'B' vonatkozásában, a szándékos emberölés kísérlete miatt szabad megállapítani.

Végül utalni szükséges az elvétés kapcsán arra, hogy az eltalált személy vonatkozásában a gondatlan *deliktum* megállapításának a Büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 4. § (1) bekezdésére figyelemmel az is feltétele, hogy az adott bűncselekménynek a törvény büntetni rendelje a gondatlan alakzatát. Így például, ha a kocsmai verekedés során az elkövető a sörösüveggel fejbe

6 BH 1992. 618. II.

kívánja vágni verekedőpartnerét, azonban nem őt, hanem a mellette álló személyt találja el, akinek ezáltal 8 napon belül gyógyuló sérülést okoz, utóbbi vonatkozásában nem büntethető, lévén a könnyű testi sértésnek a törvény csak a szándékos alakzatát rendeli büntetni [Btk. 164. § (2) bek.].⁷

3. Folytatólagos bűncselekmény és a Magyar Királyi Kúria 59. sz. Döntvénye

A folytatólagos bűncselekmény – mint jelenleg a törvényi egység egyik válfaja – hazánkban a Büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény terméke. Ezt megelőzően e bűncselekményegységi kategória törvényi definiálásra nem került, a bíróságok joggyakorlatában ugyanakkor – mint bírói vagy jogi egység – a XIX. század óta folyamatosan jelen volt. Az 1878. évi V. törvénycikk (a magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről; a továbbiakban: Csemegi-kódex) ugyan nem definiálta a folytatólagosságot, Anyaggyűjteménye azonban kimondta, hogy „*a folytatott büntett a bűnhalmazat esetei közé épen nem tartozik*”.⁸ Ekkoriban írta Baumgarten Izidor, hogy a folytatólagosság esetében „*a bíró gyakorlott szeme, habár őt erre a törvény kifejezetten föl nem hatalmazza, a bűnösség, a ténykedés, az eredmény egyneműsége folytán, nem halmazatot, hanem csak egy megszakított ténykedési mozzanatokban lefolyó delictumot lát*”.⁹

A jogintézmény alapvetően az 1532-es Constitutio Criminalis Carolina idejére nyúlik vissza. E jogkönyv 162. §-ában foglalt krudélis rendelkezés ugyanis – amelynek értelmében a harmadízben elkövetett lopást halállal kellett büntetni – olyan jogtechnikai megoldás kidolgozására sarkallta a jogalkalmazókat, amely folytán a háromszoros tolvaj vétkeit egynek tekinthették, ezáltal elkerülve a legsúlyosabb szankció alkalmazásának kötelességét. Ezt követően a gyakorlat a lopás mellett mind több bűncselekmény viszonylatában ismerte el, hogy az elkövető cselekménysorozata – bizonyos feltételek együttes fennállása esetén – halmazat helyett egy bűncselekményt képezhet. Első kifejezett törvényi definiálására az 1813. évi Feuerbach-féle bajor büntető törvényben került sor, amelynek 110. §-a szerint „*ha egy büntett ugyanazon személyen vagy tárgyon többször lett elkövetve*”, folytatólagos bűncselekmény megállapításának volt helye.¹⁰

Régi vitakérdés volt – és talán jelenleg is annak tekinthető –, hogy a folytatólagos bűncselekmény megállapításához megkövetelt „egységes elhatározás” kritériuma

7 GELLÉR Balázs, AMBRUS István: *A magyar büntetőjog általános tanai I. 2. kiadás*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2019, 314–315.

8 LÖW Tobiás (szerk.): *A magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878: 5. tcz.) és teljes anyaggyűjteménye. Első kötet*, Pesti könyvnyomda-részvény-társaság, Budapest, 1880, 546.

9 BAUMGARTEN Izidor: *A bűnhalmazat = Büntetőjogi tanulmányok 1882–1906. Első kötet*, szerk. BAUMGARTEN Izidor, Grill, Budapest, 1907, 218.

10 Az első törvényi definícióról tehát megállapítható, hogy – a feuerbach-i tanoknak megfelelően – még tisztán objektív alapokon állt. Ld. Paul Johann Anselm VON FEUERBACH: *Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gültigen peinlichen Rechts*, Mittermaier, Giessen, 1847, 218.

lehetővé teszi-e gondatlan deliktumok folytatólagos egységbe foglalását, avagy erre kizárólag szándékos elkövetés esetén kerülhet sor.

Finkey *Az egység és a többség tana* című korai művében még helyeselte a gondatlan deliktumok folytatólagos egységbe foglalását, ezt azonban csakis arra figyelemmel találta lehetségesnek, mert az egységes elhatározást nem követelte meg feltétlenül a folytatólagosság kritériumaként.¹¹ A korábban már idézett tankönyvében azonban már megváltoztatta véleményét, és kizárólag a szándékosan elkövetett bűncselekmények viszonylatában tartotta lehetségesnek a folytatólagosság megállapítását.¹² Ugyanakkor a korszak egyik legkiemelkedőbb fiatal, ám az első világháborúban sajnálatosan hősi halált halt büntetőjogásza, Degré Lajos azért tartotta lehetségesnek a folytatólagosság megállapítását gondatlan bűncselekmények kapcsán, mert szerinte „*judicaturánk ténylegesen nem kíván subjectiv összefüggéseket a folytatólagos egységhez*”, ezért „*nincsen akadálya annak, hogy adott esetben a folytatólagossági egység gondatlan cselekményekre alkalmaztassék*”.¹³ Szellemes, bár a szándékosság-gondatlanság problematikáját részben megkerülő választ adott a kérdésre Angyal, aki szerint „*Ha azután a jogtárgy vagy önmagában, vagy bár több tevékenységi tárgyban megjelenve oly természetű, hogy alaposan következtethető, miszerint a bűntevőt a rövid időközökben egymásután következő hasonlóemű cselekmények tekintetében azonos gyökérről fakadó elhatározások vezették*”.¹⁴ A megfogalmazást részünkről mégis úgy véljük, hogy Angyal, nem a fiatalabb, hanem az idősebb Finkey-vel egyetértve, alapvetően szándékos deliktumokra tartotta volna fenn a folytatólagosság kategóriáját. Nézetünk szerint ugyanakkor – az idézett szerzők és a jelenlegi bírói gyakorlat álláspontjától is eltérően¹⁵ – úgy gondoljuk, hogy a gondatlanság által is érintett deliktumokat a folytatólagosság köréből kirekeszteni *de lege lata, ab ovo* nem lehet. Ennek legszembeötlőbb indoka magából a Btk. 6. § (2) bekezdéséből következik, a folytatólagosság törvényi fogalmában a jogalkotó ugyanis nem követeli meg *kifejezett kritériumként* a szándékosságot. Az olyan általános részi törvényi definíciók esetében, ahol a törvényhozó az adott jogintézmény alkalmazási köréből a gondatlan bűncselekményeket ki kívánta zárni, ott ezt a jogszabály szövegezésekor megtette. Erre például szolgálhat a kísérlet definíciója [Btk. 10. § (1) bek.], vagy a Btk. 13. § (3) bekezdésében foglalt társtettség fogalma.

Mindezekre figyelemmel a szándékos elkövetési magatartású ún. *vegyes bűnösséggel* megvalósuló bűncselekmények kapcsán a folytatólagosság aggálytalanul megállapítható. Például szolgálhat a jelenleg a Btk. 268. § (5) bekezdésében büntetni rendelt *gondatlan hamis vád* vétsége, amely az elkövetőnek a tényállítás valótlan, illetve a bizonyíték hamis voltában való tévedésétől eltekintve mindenben megegyezik a szándékos hamis vád tényállásával, tehát az elkövetési magatartás ez esetben is

11 FINKEY FERENC: *Az egység és a többség tana a büntetőjogban. Egy büntetendő cselekmény és bűnhalmazat*, Steinfeld Jenő, Sárospatak, 1895, 89.

12 FINKEY: *A magyar büntetőjog...*, i. m., 252.

13 DEGRÉ LAJOS: *Adalékok a folytatólagos bűncselekmény tanához. Tanulmány az anyagi büntetőjog köréből*, Politzer, Budapest, 2012, 268.

14 ANGYAL: *A magyar büntetőjog*, i. m., 490.

15 BH 1979. 105., BH 2004. 174. III.

szándékos.¹⁶ Szintén vegyes bűnösséggel valósul meg a Btk. 415. § (4) bekezdésében szabályozott, gondatlanságból elkövetett *rossz minőségű termék forgalomba hozatala*. Ezt a bűncselekményt gyakran követik el oly módon, hogy az elkövető tud arról, hogy például az általa értékesített termék feltehetőleg rossz minőségű, mégis könnyelműen bizakodik abban, hogy a termék hibás volta nem okoz majd problémát, ezért azt jó minőségű terméként tünteti fel (*luxuria*). Úgyszintén úgy is, hogy az elkövető a termék rossz minőségű voltával azért nincs tisztában, mert a tőle elvárható figyelmet vagy körültekintést elmulasztotta (*negligentia*). Ilyenkor az elkövetési magatartás (pl. az értékesítés) szándékosnak minősül, az elkövető gondatlansága kizárólag a termék minősége tekintetében áll fenn. A folytatatlagosság további feltételeinek fennforgása esetén annak megállapítása e bűncselekmény tekintetében feltétlenül indokolt, a több ilyen termék értékesítésére, használatba adására, illetve forgalomba hozatalára vonatkozó elhatározás ugyanis sok esetben egységes, az egyes magatartások realizálása tudatos, csak a lehetséges következményekkel kapcsolatos tudati oldal fogyatékos.

4. Lényegi egyetértés? De megváltozott jogszabályi környezet: az alkalmatlan kísérlet

A hatályos Btk. 10. § (3) A büntetést korlátlanul enyhíteni vagy mellőzni is lehet, ha a kísérletet alkalmatlan tárgyon, alkalmatlan eszközzel vagy alkalmatlan módon követik el. Ez a szabály ugyanakkor csak 1950 – tehát a Büntető törvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény 18. § (2) bekezdésében létezett először, vagyis akkor, amikor már sem Angyal, sem Finkey nem élt. Pont ezért lényegében érthetetlen, hogy a mai Kúria miért hivatkozik műveikre az alkalmatlan kísérlet kiiktatásakor.

Való igaz, hogy annak idején Finkey kifejtette, hogy „*Teljesen ártalmatlan eszközzel, pl. cukorral, megbabonázással, nem lehet ölési kísérletet elkövetni, épügy, ha jogtárgy vagy elkövetési tárgy nem létezik, pl. hullán, halvaszületett gyermekek ölési kísérlet, nem terhes nő magzatelhajtási kísérlet fogalmilag ki van zárva*”.¹⁷ A korabeli szabályozás dacára is némileg progresszívebb megközelítést alkalmazott Angyal, amikor már anno rögzítette, hogy „*Ha a tárgy egyáltalán 'hiányzik', nem lévén sem objektív absztrakt, sem szubjektív konkrét veszély, büntetendő kísérlet nem forog fenn (pl. elterjed az a kósa hír, hogy egy tényleg elhalt, de többek által csak eltűntnek hitt egyén hazakerült; valaki – ki akarván tölteni régi bosszúját – abban a hitben, hogy a visszatértnak gondolt egyén ágyában fekszik, lövést intéz az ágyra); más a megoldás akkor, ha a tárgy létezett, de véletlenül nem volt ott, hol a tettes hitte; itt már megvolt az eredmény bekövetkezésének lehetősége (absztrakt objektív veszély) s*

16 Viski László szerint elsőként Tokaji mutatott rá arra, hogy – az addig uralkodó felfogással szemben – a gondatlanságból elkövetett hamis vád (az 1961. évi Btk. hatálybalépését megelőzően „*hatóság előtti gondatlan rágalmozás*”) nem tisztán gondatlan, hanem valójában vegyes bűnösséggel megvalósuló deliktum. Ld. VISKI László: *Szándékosság és társadalomra veszélyesség*, KJK, Budapest, 1959, 262.

17 FINKEY: *A magyar büntetőjog, i. m.*, 299.

az utólagos prognózis is felébreszti a veszélyesség érzetét (szubjektív konkrét veszély). Újabban a bírói gyakorlat is ezt az álláspontot foglalja el.¹⁸ Ő tehát már, megítélésem szerint, figyelemmel volt azokra a szubjektív kritériumokra, amelyeket csak a későbbi jogalkotás és -gyakorlat léptetett előtérbe.

Nyilvánvaló, hogy az objektivista kiindulópont szerint az alkalmatlan kísérlet sehogyan sem lehet önmagában veszélyes a társadalomra. A szubjektivista megközelítés szerint minden megkezdett bűncselekmény kísérletnek minősül, így elkövetője büntetést érdemel. Megítélésünk szerint e kérdést a jogalkotó eldöntötte. A két elméleti megközelítés közötti kompromisszumot az ún. szubjektív-objektív irányzat kialakulása jelenti, amely szerint az alkalmatlan kísérlet csak akkor büntetendő, ha az objektív veszélyesség minimumát mutatja. Ez praktikus szempontból akkor hiányzik, ha egy átlagos tudású ember, aki a cselekmény tervét ismeri, a cselekményt nem veheti komolyan. E teória alapján tehát büntetlen marad az irreális (babonás) kísérlet, mivel annak az arról tudomást szerző személyeknél nincsen a jogrendet megingató hatása, hanem inkább csak szánalmat ébreszt a „tettes” iránt.

A Btk. 10. § (3) bekezdése ugyanakkor jelenleg külön szabályozást tartalmaz az alkalmatlan tárgyon, alkalmatlan eszközzel vagy alkalmatlan módon elkövetett kísérletre, amely alapján ilyenkor a „büntetést korlátlanul enyhíteni vagy mellőzni is lehet”. Az alkalmatlan kísérlet egyik törvényileg nevesített esete az alkalmatlan tárgyon elkövetés. Alkalmatlan tárgyon (passzív alanyon) elkövetett emberölés kísérletét állapított meg korábban a Legfelsőbb Bíróság a holttesten megkísérelt ölési cselekmény esetében. Mint fogalmaztak: „[a]lkalmatlan tárgyon véghezvitt emberölés büntettének kísérlete valósul meg, ha az anya az ún. álhalál állapotában világra jött újszülöttjével szemben akkor hajtja végre az ölési cselekményt, amikor annak halála már bekövetkezett”.¹⁹ Kiemelendő azonban, hogy a közelmúltban az idézett bírói gyakorlat megváltozott. Egy hasonló történeti tényállású esetben ugyanis már az került megállapításra, hogy: „[a] halál beálltát követően, passzív alany hiányában – az elkövető akaratától függetlenül – emberölés nem követhető el. A halva született gyermek ellátatlanul hagyása ezért alkalmatlan kísérletet nem valósít meg. Passzív alany hiányában nem az alkalmatlan kísérlet jogkövetkezményeit kell alkalmazni, hanem – bűncselekmény hiányában – felmentő ítéletet kell hozni”.²⁰

Ez a – nézetünk szerint túlzottan is objektivista – döntés tehát úgy foglalt állást, hogy passzív alany hiányában alkalmatlan kísérletről nem lehet beszélni. Kérdés ugyanakkor, hogy ha ez az esetkör nem tartozik az alkalmatlan tárgyon elkövetett kísérlet fogalmkörébe, akkor melyek lehetnek azok az esetek, amelyeket a joggyakorlat ide utal. Amennyiben pedig ilyen nem, vagy csak elenyésző számban mutatható ki, az lehet a gyanúnk, hogy a gyakorlat mesterségesen kiüresített egy olyan jogintézményt, amelyet a jogalkotó kifejezetten a törvénybe iktatott, miként tette ezt az alkalmatlan tárgyon elkövetett kísérlet viszonylatában. A törvényhozói szándék ilyen formában történő kikapcsolására azonban a bírói gyakorlat nincsen feljogosítva. Ezért véleményünk szerint helyesebb volt a korábbi felfogás, amely az ilyen és a hasonló eseteket az alkalmatlan kísérlet körében értékelte. Ami pedig a leginkább visszatetszőnek mondható,

18 ANGYAL: *A magyar büntetőjog, i. m.*, 425.

19 BH 1978. 266.

20 EBH 2012. B.4.

hogy a Kúria úgy hivatkozott Angyal és Finkey vonatkozó nézeteire álláspontjának megfogalmazásakor, hogy az érintett szerzők addigra, mire az alkalmatlan kísérlet *de jure* is a törvénybe került, már elhunytak (lásd fentebb). Ha megélték volna, feltehető, hogy a korábitól eltérő álláspontot alakítottak volna ki a témakör kapcsán. Különös figyelemmel arra a Németországban megtörtént esetre, ahol az elkövető, az örökhatározó halálát kívánva, őt „álmában” leszurta, és csak a boncolásnál derült ki, hogy az illető a szúrás időpontjában már nem élt. Az ilyen cselekmény véleményünk szerint jogtárgyvédelmi szempontból is feltétlenül büntetést érdemlő, és nem lehet bűncselekmény hiányában felmentő ítéletet hozni (ami egyébként a törvénnyel is ellentétes lenne jelenleg, hiszen a jogalkotó ismeri és megjelenti az alkalmatlan kísérlet esetkörét).

5. Végül: abszolút egyetértés: az alaki (eszmei) halmazat száműzése

Ahogy Angyal írja, „*Büntetőtörvénykönyvünk (95. §.), meghajolva a korbéli uralkodó felfogás előtt, mint sajátos bűnösségi alakzatot felveszi intézkedései körébe az eszmei vagy alaki, illetve – mint az Indokolás nevezi – az ú. n. eszményi bűnhalmazatot. 'A törvény egy cselekmény általi több törvényszegést követel az eszményi bűnhalmazat feltételül, ennek folytán teljesen jogos, hogy csak az egyik a legsúlyosabb sértés büntetését rendel alkalmazandónak [...] jogos és logikailag igazolt is, hogy az akarat egy irányának megfelelő tett által előidézett, habár különböző eredmények ne tekintessenek több büntetendő cselekménynek.'* (Ind.) Szóval: egy cselekvés – több eredmény többség ugyan, de nem valóságos, mert lényegileg nem jön létre több büntetendő cselekmény; e forma tehát középhelyet foglal el az egység s az anyagi halmazat között. Példák: A. nővérel erőszakos nemi közösülést követ el (btk. 232. §. és 244. §.); B. egy lövéssel egy embert megöl, a másikon meg testi sértést ejt (btk. 279. §. és 301. §.); C. felgyújtja biztosított épületét, hogy a biztosítási összeget felvehesse (btk. 382. §. és 422. §.) stb., ezek az ú. n. concursus ideális heterogenus (különböző cselekmények eszmei halmazata) esetei.” Mint utána írja: „Az uralkodó elmélet álláspontja tarthatatlan, mert megoldhatatlan problémát tűz ki maga elé, midőn azt akarja bizonyítani, hogy az alaki halmazat se nem egység, se nem többség, hanem a kettő között a középen álló fantasztikus valami” (és itt utal Finkey-re).²¹ Finkey pedig úgy fogalmazott, hogy „A b. jogban fictióknak nincs helyük, mert itt mindig az anyagi, a valóságos igazságot keressük, ezt pedig nem érhetjük el, ha nem tudunk valamire határozott választ adni. Az alaki és anyagi bűnhalmazat között lényeges különbség nincs. Mindkét csoport lényegileg több büntetendő cselekményt, tehát többséget alkot s így azok elkülönítése és elbírálása igazolatlan.”²²

Jómagam hosszú ideig egyetértettem a két nagy jogtudós fenti nézetével²³ – ahogy azt 2014-es monográfiámban is jeleztem²⁴ –, de ma már bizonyos esetekben szkeptikus

21 ANGYAL: *A magyar büntetőjog, i. m.*, 491.

22 FINKEY: *A magyar büntetőjog, i. m.*, 359.

23 Ld. AMBRUS István: *A „csirke-per”, avagy a Magyar Királyi Kúria 51. számú döntvénye az alaki és az anyagi bűnhalmazat kérdéséről = Az első magyar bűnügy-történeti konferencia előadásai*, szerk. KÁDÁR Hunor, Forum Iuris, Kolozsvár, 2020, 39–50.

24 AMBRUS István: *Egység és halmazat – régi dogmatikai kérdés, új megközelítésben*, SZTE-ÁJK, Szeged, 2014, 13.

vagyok. Miért tartották fent például a németek a StGB 52–53. §-aiban az alaki és az anyagi halmazat közötti különbségtételt, ha valóban teljesen közömbös, hogy az elkövető egy vagy több cselekményével valósított meg több bűncselekményt? A kérdésre jelen tanulmány keretei között nem adható egzakt válasz, mindössze arra törekedtem, hogy a két „óriás”, Angyal Pál és Finkey Ferenc néhány gondolatát összevessem. Ha ez sikerült, a mű már elérte a célját.

Irodalomjegyzék

1. AMBRUS István: *A „csirke-per”, avagy a Magyar Királyi Kúria 51. számú döntvénye az alaki és az anyagi bűnhalmazat kérdéséről = Az első magyar bűnügy-történeti konferencia előadásai*, szerk. KÁDÁR Hunor, Forum Iuris, Kolozsvár, 2020.
2. AMBRUS István: *Egység és halmazat – régi dogmatikai kérdés, új megközelítésben*, SZTE-ÁJK, Szeged, 2014.
3. ANGYAL Pál: *A közigazgatásellenesség büntetőjogi értékelése*, MTA, Budapest, 1931. és FINKEY Ferenc: *A jogtalanság mint a büntetendő cselekmény ismérve*, Székfoglaló értekezés, MTA, Budapest, 1909.
4. ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog tankönyve. A büntetőjogi előadások átdolgozott és rövidített második kiadása*, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt. Kiadása, Budapest, 1909.
5. BAUMGARTEN Izidor: *A bűnhalmazat = Büntetőjogi tanulmányok 1882–1906. Első kötet*, szerk. BAUMGARTEN Izidor, Grill, Budapest, 1907.
6. DEGRÉ Lajos: *Adalékok a folytatólagos bűncselekmény tanához. Tanulmány az anyagi büntetőjog köréből*, Politzer, Budapest, 2012.
7. GELLÉR Balázs, AMBRUS István: *A magyar büntetőjog általános tanai I. 2. kiadás*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2019.
8. GUBIS Philip: *A büntetőjogi tévedés nevesített eseteiről = Válogatott tanulmányok az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar tudományos diákköreinek az XXXIV. OTDK-ra nevezett dolgozataiból*, szerk. NAGY Marianna, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2019.
9. FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve. Negyedik, átdolgozott kiadás*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1914.
10. FINKEY Ferenc: *Az egység és a többség tana a büntetőjogban. Egy büntetendő cselekmény és bűnhalmazat*, Steinfeld Jenő, Sárospatak, 1895.
11. LÖW Tobiás (szerk.): *A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878: 5. tcz.) és teljes anyaggyűjteménye. Első kötet*, Pesti könyvnyomda-részvény-társaság, Budapest, 1880.
12. VISKI László: *Szándékosság és társadalomra veszélyesség*, KJK, Budapest, 1959.
13. Paul Johann Anselm VON FEUERBACH: *Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gültigen peinlichen Rechts*, Mittermaier, Giessen, 1847.